

ความเป็นศูนย์กลางที่มีชีวิตของพื้นที่ย่านตลาดการค้า ในแขวงวังบูรพาภิรมย์ กรุงเทพฯ

ไวยวรวิญญ์ วีระรักษ์

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

aiyawarin.w@gmail.com

Received 2021-03-10; Revised 2021-07-19; Accepted 2021-07-23

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการศึกษาเปรียบเทียบความเป็นศูนย์กลางที่มีชีวิตของพื้นที่ย่านตลาดการค้า 3 แห่งในแขวงวังบูรพาภิรมย์ กรุงเทพฯ ได้แก่ พื้นที่ย่านตลาดบ้านหม้อ พื้นที่ย่านตลาดพาหุรัด และพื้นที่ย่านตลาดปากคลองตลาด โดยมีวิธีวิจัย ได้แก่ การนับด่าน (gate method) การสะกดรอย (movement trace) และการจับภาพต่อเนื่อง (serial snapshot) เพื่อเก็บข้อมูลรูปแบบการใช้พื้นที่ที่แสดงความหลากหลายของกลุ่มคนที่มาทำหลากหลายกิจกรรมในหลากหลายช่วงเวลาในพื้นที่ย่านตลาด เพื่อพิสูจน์หาพื้นที่ที่มีความเป็นศูนย์กลางที่มีชีวิตในแขวงวังบูรพาภิรมย์ตามนิยามของ Hillier (1999) ผลการศึกษาพบว่า พื้นที่ที่มีความเป็นศูนย์กลางที่มีชีวิตจะต้องเป็นพื้นที่ที่มีการฝังตัวกับเมืองได้ดี โดยวัดจากรูปแบบการใช้พื้นที่ของกลุ่มคนทั่วไปในช่วงตลาดปิด ซึ่งพื้นที่ย่านตลาดบ้านหม้อนั้น เป็นพื้นที่ที่มีอัตราการสัญจรผ่านที่คงที่เท่ากับช่วงตลาดเปิด โดยกลุ่มคนทั่วไปนิยมสัญจรผ่านพื้นที่ตลาดบ้านหม้อแม้ในช่วงตลาดปิดมากกว่าในพื้นที่ย่านตลาดอื่น ๆ ในช่วงเวลาเดียวกัน รวมถึงรูปแบบกิจกรรมของพื้นที่ย่านตลาดบ้านหม้อนั้น มีความหลากหลายมากกว่าพื้นที่อื่น ๆ ทำให้พื้นที่ย่านตลาดบ้านหม้อมีความเหมาะสมสอดคล้องกับนิยามศูนย์กลางที่มีชีวิตของ Hillier ผลการศึกษานี้สามารถนำไปเป็นแนวทางในการพิจารณาความเป็นศูนย์กลางที่มีชีวิตกับพื้นที่ย่านตลาดการค้าอื่น ๆ ต่อไปได้

คำสำคัญ : ความเป็นศูนย์กลางที่มีชีวิต พื้นที่ย่านตลาดการค้า แขวงวังบูรพาภิรมย์ ตลาดบ้านหม้อ ตลาดพาหุรัด ตลาดปากคลองตลาด

Live Centrality of Commercial Market Areas in Wang Burapha Pirom District, Bangkok

Aiyawarin Weerarak

Department of Urban and Regional Planning, Faculty of Architecture, Chulalongkorn University

aiyawarin.w@gmail.com

Abstract

This article is a comparative study of live centrality of three commercial market areas in Wang Burapha Pirom District, Bangkok: Ban Mo, Phahurat, and Pak Khlong Talat market areas. There are 3 research methods: 1) gate method 2) movement trace and 3) serial snapshots. By collecting data of various groups of people, activities, and times in the commercial market areas to prove the definition of live center in Wang Burapha Pirom District by Hillier (1999). From the literature review, the live center must be a well-integrated area and can be measured by the space use patterns of others in the off-peak period. The findings founded that the Ban Mo market area has steady movement per hour from the peak period. Also, others are likely to walk through Ban Mo market area more than other areas during the off-peak period. Moreover, the activity patterns in Ban Mo market area are more than other areas. This makes the Ban Mo market area lively and vibrant, in line with Hillier's definition of live center. The results of this study can be used as a guideline regarding the live centrality with other commercial market areas.

Keywords: live centrality, commercial market areas, Wang Burapha Pirom district, Ban Mo market, Phahurat Market, Pak Khlong Talat market

บทนำ

ตลาด เป็นพื้นที่หนึ่งในเมืองที่มีภาพจำจากคนทั่วไปว่าเป็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วยผู้คน มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการ รวมถึงข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ เป็นพื้นที่ศูนย์กลางที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม แต่ไม่ใช่ทุกตลาดจะมีความคึกคักตามภาพจำนั้นตลอดวัน เพราะตลาดที่ดีนั้นควรมีคนหลากหลายกลุ่มมาทำหลากหลายกิจกรรมในทุกช่วงเวลา ไม่ควรมีความคึกคักเฉพาะบางช่วงเวลาหรือมีเฉพาะคนที่ต้องการมาจับจ่ายใช้สอยเท่านั้นที่เข้ามาใช้พื้นที่ เพราะแม้จะเป็นศูนย์กลางทางการค้าแต่ตลาดที่ดีก็ควรทำหน้าที่อื่นให้กับเมืองด้วยในการเป็นพื้นที่ทางสังคมให้ผู้คนมาพบปะ พูดคุย หรือมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกัน ซึ่งการเป็นตลาดที่ดีนั้นสอดคล้องกับทฤษฎีกระบวนการเกิดฐานศูนย์กลาง (centrality as a process) (Hillier, 1999) ที่กล่าวถึงพื้นที่ศูนย์กลางเมืองที่ดีนั้นควรเป็นศูนย์กลางที่มีชีวิต (live center) เพื่อรองรับรูปแบบการใช้พื้นที่ (space use patterns) ที่มีความคึกคักและมีชีวิตจากกลุ่มคน กิจกรรม และช่วงเวลาที่หลากหลาย

แขวงวังบูรพาภิรมย์ เป็นแขวงหนึ่งในพื้นที่เขตพระนคร กรุงเทพฯ ที่มีพื้นที่ย่านตลาดการค้าสำคัญ 3 แห่ง ได้แก่ พื้นที่ย่านตลาดบ้านหม้อ พื้นที่ย่านตลาดพาหุรัด และพื้นที่ย่านตลาดปากคลองตลาด ซึ่งถึงแม้ทั้ง 3 พื้นที่ย่านตลาดจะตั้งอยู่ละแวกเดียวกัน แต่จากการสำรวจเบื้องต้นพบว่าตลาดการค้าทั้ง 3 แห่งไม่ได้มีระดับการสัญจรของผู้คนที่เท่ากันในแต่ละช่วงเวลา งานวิจัยนี้จึงเป็นการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการใช้พื้นที่ของพื้นที่ย่านตลาดการค้าทั้ง 3 แห่งเพื่อพิสูจน์ความเป็นศูนย์กลางที่มีชีวิตตามทฤษฎีที่ Hillier ได้นิยามไว้ ผลการศึกษาที่ได้จะนำไปสู่การทำความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นศูนย์กลางที่มีชีวิตของพื้นที่ย่านตลาดการค้าต่อไป

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

- 1) ศึกษา และบันทึกรูปแบบการใช้พื้นที่ของพื้นที่ย่านตลาดการค้าทั้ง 3 แห่ง
- 2) วิเคราะห์ เปรียบเทียบ และสรุปรูปแบบการใช้พื้นที่เพื่อประเมินความเป็นศูนย์กลางที่มีชีวิตของพื้นที่ย่านตลาดการค้าตามนิยามของ Hillier

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

พื้นที่ศูนย์กลางย่านตลาดการค้า

ย่าน คือ การรวมกลุ่มของอาคารและกิจกรรมของกลุ่มคนที่มีความหลากหลาย มีการประกอบอาชีพคล้ายกัน พึ่งพากัน ทำให้มีโครงสร้างของการอยู่อาศัยและการซื้อขายรวมอยู่ในพื้นที่ โดยการเป็นพื้นที่ศูนย์กลางย่านจะมีการกระจุกตัวของกิจกรรมหนาแน่นอย่างผสมผสาน (mixed-use) มักมีความชัดเจนในตำแหน่งที่ตั้งและขอบเขตของมัน (ไซศรี ภัคดิสุขเจริญ, 2554) โดยพื้นที่ศูนย์กลางย่านสามารถเป็นได้หลายรูปแบบ รวมไปถึงการเป็นพื้นที่ศูนย์กลางย่านตลาดการค้าที่เป็นใจกลางทางเศรษฐกิจและสังคมที่สำคัญต่อการใช้ชีวิตของชุมชน ในด้านเศรษฐกิจที่เป็นศูนย์กลางของการค้าขายสินค้าและบริการ ในด้านสังคมที่เป็นสถานที่แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ เป็นพื้นที่ทางสังคมสำหรับทุกคน (inclusive society) สามารถเป็นพื้นที่แสดงออกทางความเห็นทางสังคมจนหล่อหลอมเกิดเป็นวัฒนธรรมต่าง ๆ (เกียรติ จิระกุล และคณะ, 2525; กิตติพร ใจบุญ, 2549; พชร สูงเด่น, 2562) ทำให้เห็นความเป็นชุมชน ความเป็นสังคม และวิถีชีวิตของผู้คนสืบมาถึงปัจจุบัน (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2556)

จากความหมายของพื้นที่ศูนย์กลางย่านตลาดการค้าที่สามารถสะท้อนให้เห็นว่าทั้ง 3 มิติ ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และกายภาพนั้นมีความเกี่ยวข้องกัน การตอบสนองความต้องการทางด้านเศรษฐกิจและสังคมนั้นเป็นปัจจัยหลักที่ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สัมพันธ์กัน

อย่างต่อเนื่องกับลักษณะทางกายภาพ (Conzen, 1981) และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมนั้นสามารถแสดงออกผ่านลักษณะเชิงพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม ทำให้สามารถมองเห็นและจับต้องได้ (Hillier & Hanson, 1984) ลักษณะเชิงพื้นที่จึงเป็นเพียงมิติเดียวที่เราสามารถจับตาต่อการเปลี่ยนแปลงได้ผ่านการวิเคราะห์เชิงสัณฐานได้

นิยามของพื้นที่ย่านตลาดการค้าในการเป็นศูนย์กลางที่มีชีวิต

แนวความคิดเชิงพฤติกรรมนิยม (behaviorism) คือ พฤติกรรมของคนที่เกิดขึ้นในพื้นที่ว่าง (space) แนวคิดนี้ทำให้การสัญจรโดยอิสระและสามารถสร้างชีวิตสังคมเมืองที่สมบูรณ์แบบและยั่งยืนที่สุดได้ เกิดกระบวนการให้ผู้คนมีโอกาสสามารถรวมตัวกัน เกิดกิจกรรมทางสังคม เกิดกิจกรรมการสัญจร (moving activity) ภายในพื้นที่ (Jacobs, 1961; Hillier, 1993) แนวคิดนี้จะสามารถอธิบายพื้นที่ย่านตลาดการค้าที่คึกคักได้อย่างเป็นรูปธรรม จากรูปแบบการใช้พื้นที่ (space use patterns) ของผู้คนในพื้นที่ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีกระบวนการเกิดสัณฐานศูนย์กลาง (centrality as a process) (Hillier, 1999) อันเป็นแนวความคิดเชิงพฤติกรรมนิยมที่กล่าวถึงพื้นที่ศูนย์กลางที่ดินนั้นควรเป็นศูนย์กลางที่มีชีวิต เพราะฉะนั้นทฤษฎีนี้จึงมีความเหมาะสมในการอธิบายความเป็นศูนย์กลางที่มีชีวิตของพื้นที่ย่านตลาดการค้าในแขวงวังบูรพาภิรมย์ โดยประกอบด้วยทฤษฎีดังนี้ 1) ทฤษฎีการสัญจรอิสระ (theory of natural movement) (Hillier et al., 1993) ทฤษฎีที่ว่าด้วยระดับการสัญจรที่หล่อเลี้ยงอยู่ในโครงข่ายการสัญจร โดยพื้นที่ที่มีระดับการสัญจรอิสระในปริมาณมากกว่าจะทำให้พื้นที่ที่มีความคึกคักกว่าบริเวณอื่น ๆ มีการสัญจร 2 ระบบ ได้แก่ การสัญจรอิสระ (natural movement) การสัญจรที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ มีระดับการสัญจรที่คงที่อยู่ตลอดเวลา และการสัญจรดึงดูด (attractor movement) คือ การสัญจรที่เกิดจากการดึงดูดของกิจกรรม (attractor) ซึ่งเป็นการสัญจรไม่ยั่งยืน แต่หากขาดปัจจัยใดไปจะส่งผลให้ระดับการสัญจรในพื้นที่ลดลง 2) ทฤษฎีเศรษฐกิจ (theory of

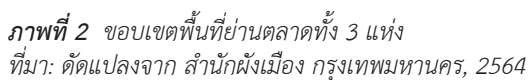
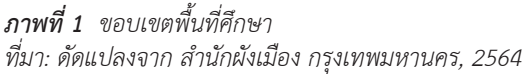
movement economy) (Hillier, 1996) อธิบายถึงความเข้มข้นระหว่างการสัญจรและสิ่งดึงดูด (attractor) พื้นที่ที่มีระดับการสัญจรอิสระสูงจะดึงดูดกิจกรรมได้มากกว่า โครงข่ายการสัญจรที่ดีจะส่งผลต่อการเข้าถึงที่ดี ดึงดูดกิจกรรมมากระจุกตัวมากกว่าปกติจนเกิดผลกระทบทวีคูณ (multiple effect) ทำให้โครงข่ายที่สานกันอย่างหนาแน่น (grid intensification) โดยโครงข่ายจะถี่ขึ้นเพื่อชดเชยพื้นที่ให้เล็กลงเพื่อรองรับการสัญจรอิสระที่เพิ่มขึ้น 3) ทฤษฎีสัณฐานศูนย์กลาง (theory of spatial centrality) การแบ่งโครงข่ายให้ถี่ขึ้นจะทำให้สัณฐานพื้นที่ละเอียดขึ้นจนเกิดเป็นสัณฐานที่ดึงดูด (configurational attractor) เพื่อเพิ่มการสัญจรและเอื้อให้มีกิจกรรมเกิดขึ้นอย่างหลากหลาย เกิดความคึกคักและมีชีวิตในพื้นที่จนกลายเป็นศูนย์กลางที่มีชีวิตตามนิยามของ Hillier

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องชี้ให้เห็นว่าพื้นที่ย่านตลาดการค้าที่มีความเป็นศูนย์กลางที่มีชีวิตนั้นจะเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างของเมือง โดยพื้นที่ดังกล่าวจะมีการสัญจรอิสระที่มากกว่าปกติจนโครงข่ายถี่ขึ้นและทำให้สัณฐานพื้นที่ละเอียดขึ้นจนเกิดเป็นสัณฐานที่ดึงดูด ซึ่งหมายความว่าพื้นที่ย่านตลาดการค้าที่ยั่งยืนจะสามารถดึงดูดผู้คนทั่วไป หรือในที่นี้คือดึงดูดผู้คนที่ไม่ได้มีความต้องการที่จะซื้อของในพื้นที่ได้ทั้งในช่วงที่ตลาดเปิดและตลาดปิด ดังนั้น กรอบแนวคิดของการวิจัยนี้ คือ การหาพื้นที่ย่านตลาดการค้าที่มีการฝังตัวกับเมืองได้ดี หมายถึงพื้นที่ย่านตลาดที่มีการใช้เส้นทางภายในพื้นที่ของกลุ่มคนทั่วไปด้วยหลากหลายวัตถุประสงค์ที่นอกเหนือไปจากการซื้อของแม้แต่ในช่วงตลาดปิด ซึ่งจะทำให้พื้นที่ย่านตลาดการค้ามีความคึกคักและมีชีวิตสอดคล้องกับนิยามความเป็นศูนย์กลางที่มีชีวิตของ Hillier

พื้นที่ศึกษาและระเบียบวิธีวิจัย

แขวงวังบูรพาภิรมย์ เป็นหนึ่งในแขวงของเขตพระนคร กรุงเทพฯ (ภาพที่ 1) และเป็นส่วนหนึ่งของเกาะรัตนโกสินทร์ ในแขวงนี้มีพื้นที่ย่านตลาดการค้าที่มีความ

ย่านตลาดปากคลองตลาดประกอบด้วยตลาดหลัก 3 แห่ง ได้แก่ ตลาดองค์การตลาด ตลาดยอดพิมาน และตลาดส่งเสริมเกษตรไทย โดยจำหน่ายสินค้าประเภทของสด ประเภท ผัก ผลไม้ และดอกไม้ต่าง ๆ (ภาพที่ 2 และภาพที่ 3)

ภาพที่ 3 บรรยากาศในพื้นที่ย่านตลาดทั้ง 3 แห่ง
ที่มา: ไอยวริทธิ์ วีระรักษ์ (2563)

จากการเป็นพื้นที่ตลาดการค้า พื้นที่ย่านทั้ง 3 แห่งจึงมีผู้คนเข้ามาใช้พื้นที่อยู่เป็นประจำ แต่จากการสำรวจเบื้องต้นพบว่าตลาดการค้าทั้ง 3 แห่งไม่ได้มีระดับการสัญจรของผู้คนที่เท่ากันในแต่ละช่วงเวลา งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเปรียบเทียบความเป็นศูนย์กลางที่มีชีวิตของพื้นที่ย่านตลาดการค้าทั้ง 3 แห่ง โดยมีกระบวนการวิจัยดังนี้

- 1) ทบทวนและวิเคราะห์แนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ย่านตลาดการค้าและความเป็นศูนย์กลางที่มีชีวิต เพื่อสร้างกรอบแนวคิดของงานวิจัย
- 2) ศึกษาและลงภาคสนามเพื่อบันทึกข้อมูลรูปแบบ การใช้พื้นที่ของพื้นที่ศึกษาซึ่งเป็นข้อมูลปฐมภูมิ จากการทบทวนวรรณกรรมงานวิจัยของพลายน หางนา (2557) ที่มีการจำแนกกลุ่มคนจากการบันทึกข้อมูลสังเกตการณ์จากลักษณะที่มองเห็นภายนอกแบบไม่มีส่วนร่วม (non-participant observation) สามารถจำแนกกลุ่มคนได้ 2 กลุ่ม ดังนี้
 - **กลุ่มคนที่มาซื้อของในตลาด (shoppers)** คือ กลุ่มคนที่เข้ามาซื้อของภายในพื้นที่ตลาด ในการบันทึกข้อมูลจะสังเกตจากผู้คนที่ถือถุงที่ได้จากการมาจ่ายตลาด เป็นลูกค้าที่เข้ามาซื้อของในตลาดเท่านั้น

- **กลุ่มคนทั่วไป (other people)** คือ กลุ่มคนทั่วไปที่ไม่เกี่ยวข้องกับการจับจ่ายซื้อของในพื้นที่ตลาด ซึ่งสามารถสังเกตได้จากของที่ถือที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับสินค้าที่ขายในตลาด และสังเกตจากการแต่งตัว เช่น คนในชุมชนที่สัญจรผ่านเฉย ๆ หรือพนักงานออฟฟิศ เป็นต้น ทั้งนี้ในการเก็บข้อมูลในการทำวิจัยครั้งนี้จะไม่นับเด็กเล็ก พ่อค้าแม่ค้าที่ขายของในพื้นที่ และคนงานเข็นของที่ผ่านไปผ่านมาในพื้นที่

การเก็บข้อมูลนี้จะเก็บทั้งช่วงวันระหว่างสัปดาห์ (วันอังคาร-วันพฤหัสบดี) และช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์ (วันเสาร์-วันอาทิตย์) โดยแบ่งออกเป็น 2 ช่วง คือ 1) ช่วงเวลาตลาดเปิด (peak period) เป็นช่วงที่ตลาดมีผู้คนเข้ามาซื้อของในพื้นที่ตลาดเป็นจำนวนมาก และ 2) ช่วงเวลาตลาดปิด (off-peak period) เป็นช่วงเวลาในพื้นที่ตลาดซบเซาหลังจากที่ผู้คนเข้ามาซื้อของลดลง เหมือนคลื่นของคนเข้ามาในพื้นที่ตลาดโดยมีช่วงเวลาที่ยืนยงในช่วงเวลาหนึ่ง และคนน้อยลงในช่วงเวลาหนึ่ง และเนื่องจากแต่ละตลาดการค้ามีช่วงเวลาตลาดเปิด-ปิดไม่เท่ากัน ผู้วิจัยจึงกำหนดช่วงเวลาทำการเก็บข้อมูลของแต่ละตลาดในเวลาต่างกัน โดยพื้นที่ย่านตลาดบ้านหม้อและพื้นที่ย่านตลาดพาหุรัด มีช่วงเวลาตลาดเปิด คือ 11.00 - 12.30 น. และช่วงเวลาตลาดปิด คือ 13.30 -

15.00 น. และพื้นที่ย่านตลาดปากคลองตลาด มีช่วงเวลาตลาดเปิด คือ 08.30 - 10.00 น. และช่วงเวลาตลาดปิด คือ 14.00 - 15.30 น. และเพื่อให้เห็นรูปแบบการใช้พื้นที่ของพื้นที่ศึกษาในเวลาต่าง ๆ สามารถเก็บข้อมูลได้ 3 วิธีดังนี้

- **การนับด่าน (gate method)** เป็นการบันทึกอัตราการสัญจรในพื้นที่ตลาดเพื่อให้ทราบปริมาณการสัญจรผ่านในแต่ละด่านของพื้นที่ โดยการกำหนดด่านจะเลือกบริเวณจุดตัดหรือทางแยกสำคัญเพื่อเก็บข้อมูลผู้ที่สัญจรผ่านในแต่ละด่าน (gate) โดยการนับผู้สัญจรจะใช้เวลาด่านละ 5 นาที ข้อมูลที่ได้จะนำมาหาค่าเฉลี่ยเป็นอัตราชั่วโมง เพื่อให้ทราบถึงปริมาณอัตราการสัญจรของผู้สัญจรภายในพื้นที่ย่านตลาดการค้าและทราบถึงบริเวณด่านที่มีผู้คนสัญจรผ่านสูงสุดในแต่ละช่วงเวลาของวัน
- **การสะกดรอย (movement trace)** เป็นการบันทึกในการเลือกเส้นทางการสัญจรของผู้คนในพื้นที่ตามช่วงเวลาต่าง ๆ เพื่อบันทึกเส้นทางสัญจรเพื่อเข้าถึงพื้นที่ (move to) และเพื่อผ่านพื้นที่ (move through) อย่างเป็นระบบ และทำให้ทราบถึงศักยภาพของเส้นทางในพื้นที่ว่ามีความนิยมในการสัญจรอย่างไรในช่วงเวลาต่าง ๆ โดยใช้เวลาสะกดรอย 10 นาที บุติการติดตามเมื่อหมดเวลา หรือหยุดกิจกรรมเมื่อเกินกว่า 3 นาที หรือผู้ถูกติดตามออกนอกพื้นที่ศึกษาก่อนเวลา 5 นาที ทั้งนี้ เพราะอัตราส่วนของจำนวนผู้สัญจรที่ต้องทำการสะกดรอยในแต่ละด่านย่อมมีจำนวนไม่เท่ากัน จึงต้องทำการคำนวณสัดส่วนจำนวนกลุ่มที่ต้องทำการสะกดรอยในแต่ละด่าน ซึ่งมาจากอัตราการสัญจรคนต่อชั่วโมงต่อจำนวนกลุ่มคน
- **การจับภาพต่อเนื่อง (serial snapshots)** เป็นการบันทึกรูปแบบกิจกรรมของผู้คนที่สัญจรในพื้นที่ว่างสาธารณะของพื้นที่ย่านตลาดการค้าในช่วงเวลาต่าง ๆ เพื่อพิสูจน์ความเป็นศูนย์กลางที่มีชีวิต ได้แก่ การบันทึกการยืน นั่ง พุดคุย และซื้อของของผู้สัญจรในช่วงเวลาต่าง ๆ โดยแบ่งพื้นที่ในการเก็บข้อมูลออกเป็นส่วนย่อย ๆ และบันทึกตำแหน่งของกลุ่มคน

ที่ทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้น ๆ ที่ละส่วนลงในแผนที่ เหมือนกับการกดชัตเตอร์ของกล้องถ่ายรูป

- 3) นำข้อมูลจากการลงภาคสนามมาเปรียบเทียบและวิเคราะห์รูปแบบการใช้พื้นที่ของผู้คนในแต่ละพื้นที่ ย่านตลาดการค้าและทำการสรุปผล เพื่อหาพื้นที่ที่มีความเป็นศูนย์กลางที่มีชีวิตของพื้นที่ย่านตลาดการค้าในแขวงวังบูรพาภิรมย์

ผลการศึกษา

อัตราการสัญจรในพื้นที่ย่านตลาด ในแขวงวังบูรพาภิรมย์

การบันทึกรูปแบบการใช้พื้นที่ของพื้นที่ย่านตลาดจากวิธีการนับด่านจะทำให้ทราบถึงปริมาณกลุ่มคนหลากหลายประเภทที่สัญจรผ่านในแต่ละด่าน และเพื่อให้ครอบคลุมทุกเส้นทางภายในพื้นที่ย่าน พื้นที่ย่านตลาดบ้านหม้อจึงมีการตั้งด่านในการนับผู้สัญจรทั้งหมด 36 ด่าน เก็บข้อมูลวันระหว่างสัปดาห์ในวันที่ 4 พฤศจิกายน พ.ศ. 2563 และวันหยุดสุดสัปดาห์ถูกเก็บในวันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2564 พื้นที่ย่านตลาดพาหุรัดมี 24 ด่าน เก็บข้อมูลวันระหว่างสัปดาห์ในวันที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2563 และวันหยุดสุดสัปดาห์ถูกเก็บในวันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ. 2563 และพื้นที่ย่านตลาดปากคลองตลาดมี 36 ด่าน เก็บข้อมูลวันระหว่างสัปดาห์ในวันที่ 3 พฤศจิกายน พ.ศ. 2563 และวันหยุดสุดสัปดาห์ถูกเก็บในวันที่ 21 มีนาคม พ.ศ. 2564

ตารางที่ 1 จำนวนผู้สัญจรในพื้นที่ย่านตลาดทั้ง 3 แห่งในแขวงวังบูรพาภิรมย์

วันในการเก็บข้อมูล	จำนวนผู้สัญจรในพื้นที่ย่านตลาด		
	ตลาดบ้านหม้อ	ตลาดพาหุรัด	ตลาดปากคลองตลาด
วันระหว่างสัปดาห์	1,214	1,429	933
วันหยุดสุดสัปดาห์	1,494	1,829	894

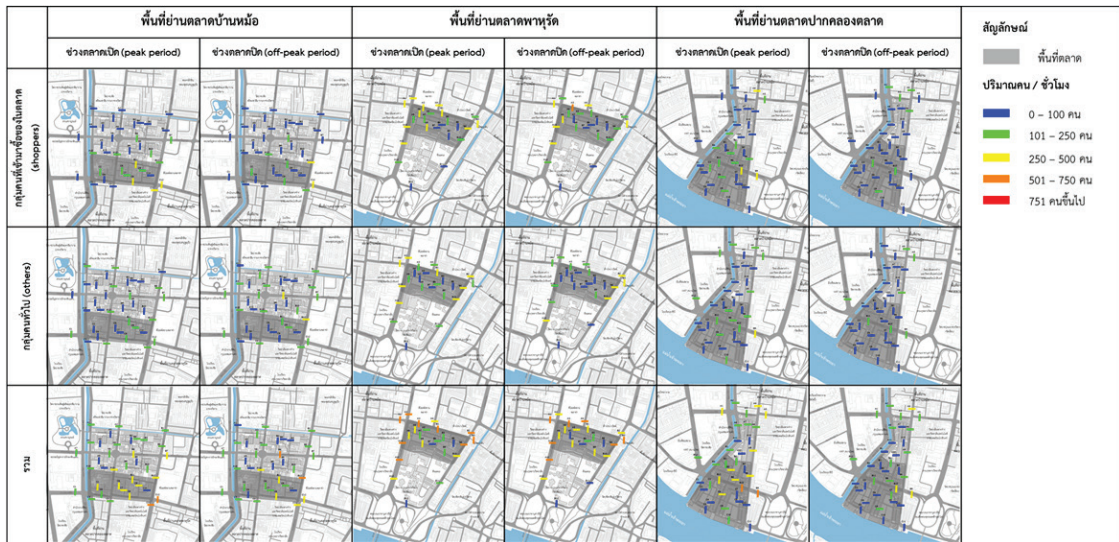
จากตารางที่ 1 ที่แสดงถึงจำนวนผู้สัญจรในพื้นที่ย่านตลาดทั้ง 3 แห่งในแขวงวังบูรพาภิรมย์จากการลงเก็บข้อมูลระหว่างวันระหว่างสัปดาห์และวันหยุดสุดสัปดาห์พบว่าพื้นที่ย่านตลาดพาหุรัดมีจำนวนผู้สัญจรผ่านในพื้นที่ย่านมากที่สุด รองลงมาคือพื้นที่ย่านตลาดบ้านหม้อ และพื้นที่ย่านตลาดปากคลองตลาด นอกจากนี้ยังพบว่าพื้นที่ย่านตลาดปากคลองตลาดเป็นเพียงพื้นที่ย่านตลาดเดียวที่มีจำนวนผู้สัญจรผ่านลดลงในช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์

เพื่ออธิบายถึงปริมาณกลุ่มคนที่สัญจรผ่านในแต่ละด้านของพื้นที่ย่านตลาด ผู้วิจัยจึงขอเริ่มอธิบายจากช่วงวันระหว่างสัปดาห์ก่อน จากภาพที่ 4 ผลการสำรวจพบว่าในช่วงวันระหว่างสัปดาห์ ด้านที่มีอัตราการสัญจรของผู้สัญจรมากที่สุดในช่วงตลาดเปิดของพื้นที่ย่านตลาดบ้านหม้อ คือ บริเวณพื้นที่ตลาดและบริเวณถนนสายหลักรอบพื้นที่ย่าน โดยด้านที่กลุ่มคนที่มาซื้อของในตลาดบ้านหม้อนิยมสัญจรผ่านมาก คือ บริเวณถนนตรีเพชรและบริเวณถนนพาหุรัดที่เป็นด้านทางเข้า-ออกที่ใกล้พื้นที่ตลาด และซอยทิพย์วาริตที่เป็นซอยหลักของพื้นที่ตลาดที่มีร้านค้าตลอดทาง ในขณะที่กลุ่มคนทั่วไปในช่วงตลาดเปิดมักสัญจรผ่านบริเวณเส้นถนนสายหลักที่มีจุดเปลี่ยนถ่ายการสัญจรอย่างป้ายรอรถโดยสารประจำทางรวมถึงบริเวณพื้นที่ตลาด โดยเฉพาะซอยทิพย์วาริตที่มีอัตราการสัญจรสูงในระดับเดียวกับบริเวณเส้นถนนหลักและในช่วงตลาดปิด กลุ่มคนที่มาซื้อของในพื้นที่ตลาดลดลงอย่างชัดเจน โดยด้านที่คนกลุ่มนี้สัญจรผ่านมากในช่วงเวลานี้ คือ บริเวณถนนตรีเพชรมีจุดเปลี่ยนถ่ายการ

สัญจรและจุดรอข้ามทางม้าลาย ที่น่าสนใจคือกลุ่มคนทั่วไปในช่วงตลาดปิดนั้นมียอดการสัญจรในพื้นที่ตลาดในระดับที่คงที่กับในช่วงเวลาตลาดเปิด อีกทั้งด้านบริเวณถนนเจริญกรุงยังมีอัตราการสัญจรเพิ่มขึ้นบริเวณรอรถโดยสารประจำทาง

ในขณะที่พื้นที่ย่านตลาดพาหุรัดเป็นพื้นที่ที่มีผู้สัญจรผ่านมากบริเวณรอบนอกพื้นที่ย่านที่เป็นถนนสายหลักและมีร้านค้าและแผงลอยขายของที่บริเวณทางเท้า ในช่วงตลาดเปิดกลุ่มคนที่มาซื้อของในตลาดมีการสัญจรผ่านมากบริเวณถนนสายหลักโดยเฉพาะถนนพาหุรัดและพื้นที่ตลาดฝั่งห้างพาหุรัด และกลุ่มคนทั่วไปมียอดการสัญจรผ่านมากบริเวณเส้นถนนหลักรอบนอกพื้นที่ตลาดและเส้นทางเดินห้างห้างตลาดพาหุรัดที่สามารถเดินผ่านไปยังข้างห้างอินเดียเอ็มโพเรียม เมื่อมาถึงช่วงเวลาตลาดปิดอัตราการสัญจรในพื้นที่ตลาดลดลงทั้งกลุ่มคนที่มาซื้อของในตลาดและกลุ่มคนทั่วไป แต่บริเวณรอบนอกพื้นที่ย่านยังคงมีอัตราการสัญจรที่สูง

และพื้นที่ย่านตลาดปากคลองตลาดเป็นพื้นที่ที่มีผู้สัญจรผ่านมากบริเวณถนนจักรเพชรที่เป็นถนนสายหลักที่ตัดผ่านกลางพื้นที่ตลาด โดยในช่วงตลาดเปิด กลุ่มคนที่มาซื้อของในตลาดมียอดการสัญจรมากในพื้นที่ตลาดและถนนจักรเพชรเช่นเดียวกับกลุ่มคนทั่วไป และเมื่อตลาดปิด อัตราการสัญจรของคนทั้ง 2 กลุ่มในพื้นที่ตลาดลดลงมาก เหลือเพียงบริเวณเส้นถนนจักรเพชรที่เป็นถนนหลักที่ยังมีการใช้งานอยู่

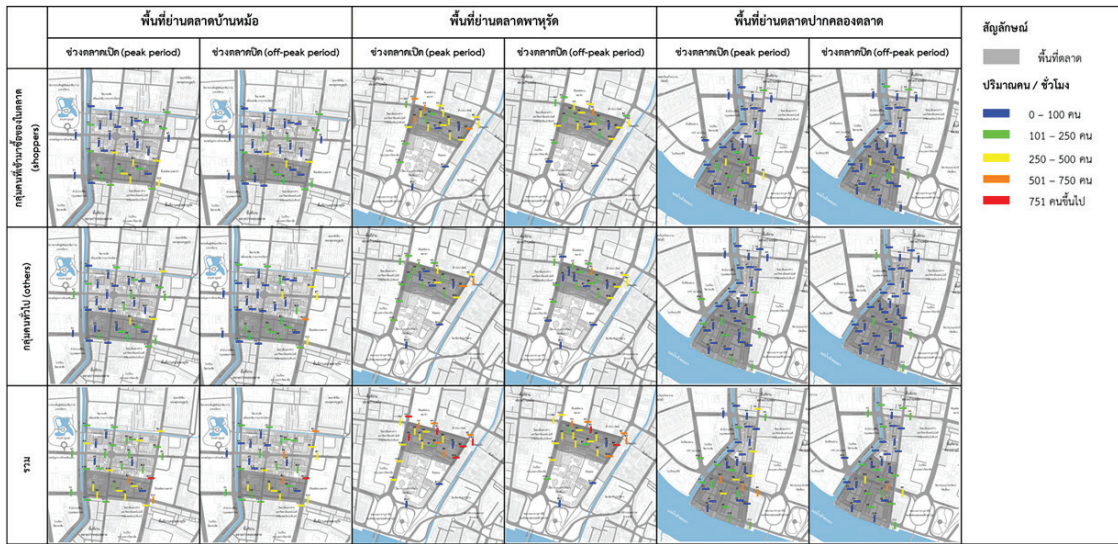

ภาพที่ 4 อัตราการสัญจรในพื้นที่ย่านตลาดในแขวงวังบูรพาภิรมย์ในช่วงวันระหว่างสัปดาห์
ที่มา: ไอยารัญญ์ วีระรักษ์ (2564)

จากอัตราการสัญจรในพื้นที่ย่านตลาดการค้าในช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์สามารถแสดงผลออกมาได้เป็นภาพที่ 5 ผลการสำรวจพบว่า ในขณะที่อัตราการสัญจรในช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์มีการสัญจรที่มากกว่าในช่วงวันระหว่างสัปดาห์ แต่ยังคงมีรูปแบบการสัญจรที่คล้ายกัน คือ กลุ่มคนที่เข้ามาซื้อของในตลาดบ้านหม้อมีอัตราการสัญจรสูงในบริเวณพื้นที่ตลาดในช่วงตลาดเปิดและลดลงในช่วงตลาดปิด ในขณะที่กลุ่มคนทั่วไปมีอัตราการสัญจรผ่านในพื้นที่ตลาดค่อนข้างคงที่ พื้นที่ย่านตลาดพาหุรัดมีอัตราการสัญจรผ่านสูงทั้งบริเวณพื้นที่ตลาดและรอบพื้นที่ย่านที่เป็นเส้นถนนหลัก เมื่อถึงช่วงตลาดปิดอัตราการสัญจรของกลุ่มคนทั่วไปในพื้นที่ตลาดกลับลดลงแต่ยังมีการสัญจรบริเวณหลังห้างอินเดียมโพเรียมที่มีร้านอาหารตามสั่งตั้งอยู่ และพื้นที่ย่านตลาดปากคลองตลาดที่ในช่วงตลาดเปิดอัตราการสัญจรผ่านของกลุ่มคนทั้ง 2 ประเภทสูงบริเวณพื้นที่ตลาดและบริเวณเส้นถนนบ้านหม้อและถนนจักรเพชรที่เป็นถนนหลัก แต่เมื่อตลาดปิดกลุ่มคนทั้ง 2 ประเภทมีการสัญจรสูงแค่บริเวณเส้นถนนจักรเพชรเท่านั้น (ภาพที่ 5)

รูปแบบเส้นทางการสัญจรในพื้นที่ ย่านตลาดการค้าในแขวงวังบูรพาภิรมย์

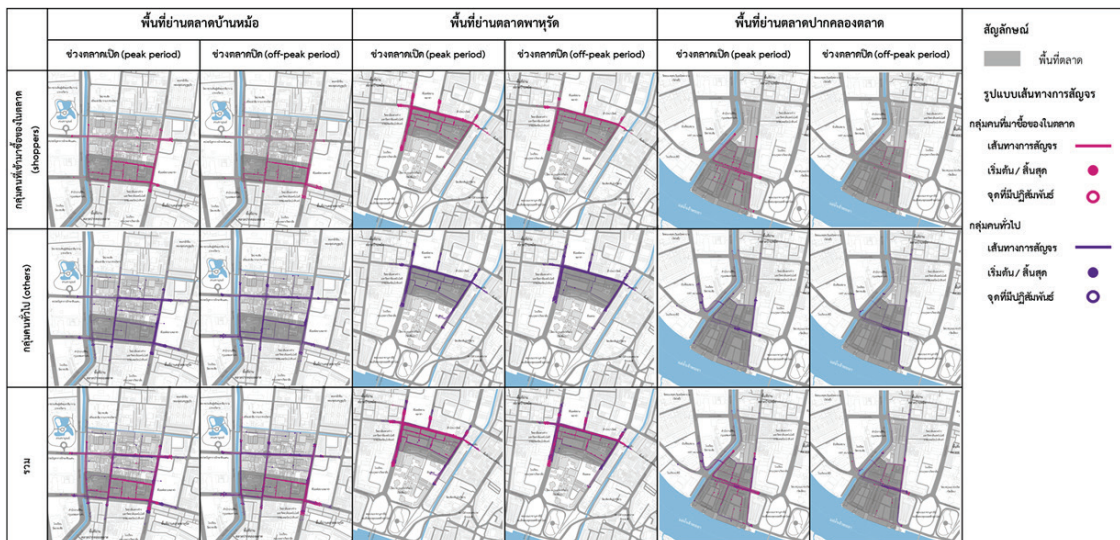
การบันทึกรูปแบบการใช้พื้นที่ของพื้นที่ย่านตลาดจากวิธีการสะกดรอยจะทำให้ทราบถึงเส้นทางการสัญจรของกลุ่มคนหลากหลายประเภท โดยด้านเริ่มต้นในการบันทึกรูปแบบเส้นทางการสัญจรจะเป็นตำแหน่งที่เป็นทางเข้าพื้นที่ตลาด พื้นที่ย่านตลาดบ้านหม้อมี 10 ด้าน เก็บข้อมูลวันระหว่างสัปดาห์ในวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 2564 และวันหยุดสุดสัปดาห์ถูกเก็บในวันที่ 6 มีนาคม พ.ศ. 2564 พื้นที่ย่านตลาดพาหุรัดมี 7 ด้าน เก็บข้อมูลวันระหว่างสัปดาห์ในวันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2564 และวันหยุดสุดสัปดาห์ถูกเก็บในวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2564 และพื้นที่ย่านตลาดปากคลองตลาดมี 5 ด้าน เก็บข้อมูลวันระหว่างสัปดาห์ในวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2564 และวันหยุดสุดสัปดาห์ถูกเก็บในวันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2564 และเนื่องจากอัตราส่วนของจำนวนผู้สัญจรที่ต้องทำการสะกดรอยในแต่ละด้านย่อมมีจำนวนไม่เท่ากัน จึงมีการคำนวณสัดส่วนจำนวนกลุ่มที่ต้องทำการสะกดรอยในแต่ละด้านซึ่งมาจากอัตราการสัญจรคนต่อชั่วโมงต่อจำนวนกลุ่มคน

ภาพที่ 5 อัตราการสัญจรในพื้นที่ย่านตลาดในแขวงวังบูรพาภิรมย์ในช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์
ที่มา: ไอยวริญท์ วีระรักษ์ (2564)

โดยผลการสำรวจ (ภาพที่ 6) พบว่า ในช่วงวันระหว่างสัปดาห์ เส้นทางที่กลุ่มคนที่มาซื้อของในตลาดบ้านหม้อนิยมสัญจร ได้แก่ ถนนตรีเพชร ถนนพหลุฑ และถนนบ้านหม้อ ที่เป็นถนนสายหลักรอบพื้นที่ตลาดที่กลุ่มคนที่

ต้องการมาซื้อของมุ่งตรงมาจากด้านต่าง ๆ เพื่อซื้อสินค้าบริเวณซอยทิพย์วาริ โดยกลุ่มคนประเภทนี้มีการหยุดดูสินค้าของแต่ละร้าน และเมื่อได้สินค้าที่ต้องการแล้วส่วนใหญ่จะออกจากพื้นที่หรือไปที่จุดเปลี่ยนถ่ายการสัญจร

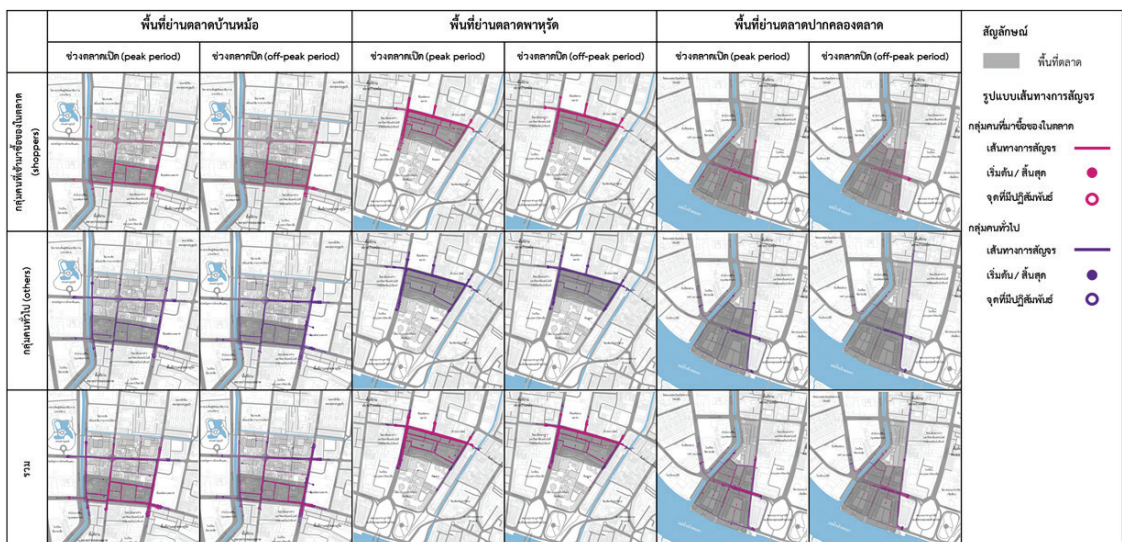
ภาพที่ 6 รูปแบบเส้นทางการสัญจรในพื้นที่ย่านตลาดในแขวงวังบูรพาภิรมย์ในช่วงวันระหว่างสัปดาห์
ที่มา: ไอยวริญท์ วีระรักษ์ (2564)

ทันที ในขณะที่กลุ่มคนทั่วไปมักมีจุดมุ่งหมายเพื่อผ่านไปยังจุดเปลี่ยนถ่ายการสัญจร หรือผ่านไปยังพื้นที่ใกล้เคียง ทำให้เส้นทางที่คนทั่วไปนิยมสัญจรจะเป็นถนนสายหลักในพื้นที่ย่าน ได้แก่ ถนนเจริญกรุง ถนนตรีเพชร ถนนพหลุฑุฑ์ และถนนบ้านหม้อ รวมถึงซอยทิพยวารีที่เป็นซอยหลักของพื้นที่ตลาดที่มีร้านค้าตลอดทางก็มีคนทั่วไปเลือกสัญจรด้วย และในช่วงตลาดปิด กลุ่มคนที่มาซื้อของในพื้นที่ที่มีจุดมุ่งหมายที่เข้ามาในซอยทิพยวารี โดยเส้นทางที่คนกลุ่มนี้เลือกสัญจรมาก ได้แก่ ถนนตรีเพชร ถนนบ้านหม้อ และถนนพหลุฑุฑ์ ในขณะที่เดียวกัน เส้นทางที่กลุ่มคนทั่วไปนิยมเลือกสัญจรในช่วงตลาดปิดเป็นเส้นถนนสายหลักรอบพื้นที่ย่านตลาดบ้านหม้อ และยังคงใช้ซอยทิพยวารีในการผ่านไปยังถนนสายหลักอื่น ๆ อีกด้วย

ในขณะที่เส้นทางกลุ่มคนที่มาซื้อของในตลาดพหลุฑุฑ์เลือกสัญจร ได้แก่ ถนนพหลุฑุฑ์ และถนนตรีเพชร ซึ่งเป็นเส้นถนนสายหลักและมีร้านค้าแผงลอยตั้งขายสินค้าบนทางเท้าร่วมด้วย ส่วนเส้นทางภายในพื้นที่ตลาดมักถูกใช้สัญจรกับกลุ่มลูกค้าที่มีจุดมุ่งหมายหรือร้านค้าประจำอยู่แล้วจึงเข้าไปด้านในพื้นที่ตลาด ในขณะที่เดียวกันกลุ่มคนทั่วไปในช่วงตลาดเปิดมักนิยมสัญจรบริเวณถนนที่เป็น

ถนนสายหลัก ได้แก่ ถนนพหลุฑุฑ์ ถนนตรีเพชร และถนนจักรเพชร โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อผ่านไปยังจุดเปลี่ยนถ่ายการสัญจรหรือผ่านไปยังพื้นที่ใกล้เคียง และเมื่อถึงช่วงตลาดปิด กลุ่มคนที่มาซื้อของในตลาดยังคงใช้ถนนสายหลักในการสัญจรแต่มีการเลือกสัญจรเส้นทางด้านในตลาดลดลงเช่นเดียวกับกลุ่มคนทั่วไปที่ใช้ถนนสายหลักในการสัญจรโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อผ่านไปยังพื้นที่ใกล้เคียงหรือเปลี่ยนถ่ายการสัญจรที่ถนนตรีเพชร และถนนจักรเพชร โดยทั้งช่วงตลาดเปิดและปิดผู้คนนิยมสัญจรบริเวณทิศเหนือของพื้นที่ย่านเท่านั้น

ในพื้นที่ย่านตลาดปากคลองตลาด เส้นทางที่กลุ่มคนที่มาซื้อของในตลาดนิยมเลือกสัญจรในช่วงตลาดเปิด คือ ถนนจักรเพชร ซึ่งเป็นเส้นถนนสายหลักที่มีร้านค้าตลอดทาง อีกทั้งมีจุดจอดรถโดยสารประจำทางทำให้คนที่ต้องการมาซื้อของในตลาดใช้เส้นทางนี้ในการซื้อของหรือเปลี่ยนถ่ายการสัญจรก่อนที่จะแยกเข้าไปซื้อของในพื้นที่ตลาด เช่นเดียวกับกลุ่มคนทั่วไปที่ใช้ถนนจักรเพชรเป็นจุดเปลี่ยนถ่ายการสัญจร เมื่อถึงช่วงตลาดปิด กลุ่มคนทั้ง 2 ประเภทปริมาณคนสัญจรลดลงจากตอนตลาดเปิดและเลือกที่จะใช้พื้นที่ตลาดลดลง แต่ยังคงใช้บริเวณถนนสายหลักอยู่

ภาพที่ 7 เส้นทางการสัญจรในพื้นที่ย่านตลาดในแขวงวังบูรพาภิรมย์ในช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์
ที่มา: ไอยวริฎุฑ์ วีระรัชช์ (2564)

ในขณะที่เส้นทางการสัญจรวันหยุดสุดสัปดาห์มีรูปแบบเส้นทางการสัญจรคล้ายกับวันระหว่างสัปดาห์ โดยพื้นที่ย่านตลาดบ้านหม้อทั้งในช่วงตลาดเปิดและปิด กลุ่มคนทั้ง 2 ประเภทมักเลือกเส้นทางหลักเพื่อเข้าสู่ซอยทิพย์วาริที่เป็นซอยหลักในการซื้อของหรือเดินทาง ผู้คนที่ใช้พื้นที่ย่านตลาดพาหุรัดมักเลือกเส้นทางสัญจรผ่านบริเวณถนนสายหลักที่เป็นรอบนอกพื้นที่ตลาด และพื้นที่ย่านตลาดปากคลองตลาดที่ผู้คนมักเลือกสัญจรถนนจักรเพชรที่เป็นถนนสายหลักผ่านกลางพื้นที่ตลาด (ภาพที่ 7)

รูปแบบกิจกรรมของผู้สัญจรในพื้นที่ ย่านตลาดในแขวงวังบูรพาภิรมย์

การบันทึกรูปแบบการใช้พื้นที่ของพื้นที่ย่านตลาดจากการจับภาพต่อเนื่องเพื่อบันทึกกิจกรรมการจับจองพื้นที่ของผู้คนที่สัญจรในพื้นที่ว่างสาธารณะของพื้นที่ย่านตลาด ได้แก่ ยืน นั่ง พุดคุย และซื้อของของผู้สัญจรในช่วงเวลาต่าง ๆ โดยพื้นที่ย่านตลาดบ้านหม้อเก็บข้อมูลวันระหว่างสัปดาห์ในวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2564 และวันหยุดสุดสัปดาห์ถูกเก็บในวันที่ 6 มีนาคม พ.ศ. 2564 พื้นที่ย่านตลาดพาหุรัดเก็บข้อมูลวันระหว่างสัปดาห์ในวันที่ 18 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2564 และวันหยุดสุดสัปดาห์ถูกเก็บในวันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2564 และพื้นที่ย่านตลาดปากคลองตลาดเก็บข้อมูลวันระหว่างสัปดาห์ในวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2564 และวันหยุดสุดสัปดาห์ถูกเก็บในวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2564

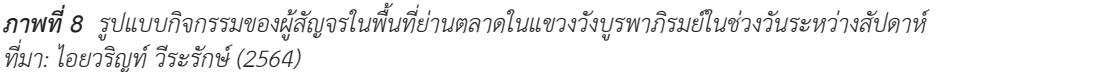
ผลการสำรวจพบว่ากลุ่มคนที่มาซื้อของในตลาดบ้านหม้อในช่วงตลาดเปิดมีกิจกรรมเกิดขึ้นมากในซอยบริเวณพื้นที่ตลาด โดยเฉพาะซอยทิพย์วาริ ถนนบ้านหม้อ ถนนอัษฎางค์ และซอยระหว่างถนนอัษฎางค์กับถนนบ้านหม้อ ซึ่งเป็นซอยที่มีร้านค้าและแผงลอยขายของอยู่ โดยกิจกรรมส่วนใหญ่ของคนกลุ่มนี้คือการซื้ออุปกรณ์เครื่องใช้ไฟฟ้าที่ขายในพื้นที่ตลาด และบริเวณถนนอัษฎางค์ที่มีการรอรับบริการซ่อมเครื่องใช้ไฟฟ้ากับร้านค้าแผงลอย และเมื่อเทียบกับกลุ่มคนทั่วไปแล้ว พบว่าคนกลุ่มนี้กระจายอยู่รอบพื้นที่ย่าน โดยคนกลุ่มนี้มี 2 ประเภท คือ 1) กลุ่มคน

ทั่วไปที่ไม่ใช่คนในพื้นที่ คนกลุ่มนี้จะใช้พื้นที่เพื่อเดินผ่านไปยังบริเวณที่มีป้ายรถประจำทางที่บริเวณถนนตรีเพชร และถนนเจริญกรุงเป็นส่วนใหญ่ และ 2) กลุ่มคนทั่วไปที่เป็นคนในพื้นที่ คนกลุ่มนี้จะใช้พื้นที่บริเวณชุมชนในการเดินผ่าน ยืนพุดคุย นั่งรับประทานอาหาร เป็นต้น และเมื่อถึงช่วงตลาดปิด กลุ่มคนที่มาซื้อของในตลาดมีกิจกรรมการซื้อของลดลง เช่นเดียวกับกลุ่มคนทั่วไปที่มีคนเข้ามาใช้พื้นที่เบาบางลง แต่ยังกระจายอยู่ทั่วพื้นที่ย่าน และยังมีการกระจุกตัวบริเวณที่เป็นจุดเปลี่ยนถ่ายการสัญจรอยู่

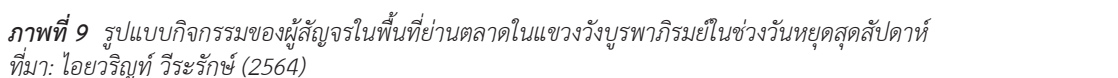
ในขณะที่รูปแบบกิจกรรมของพื้นที่ย่านตลาดพาหุรัดพบมากบริเวณถนนสายหลัก โดยเฉพาะถนนพาหุรัด ที่มีร้านค้าและแผงลอยค้าขายต่าง ๆ ตั้งอยู่ริมถนน และบริเวณซอยภายในพื้นที่ตลาด เมื่อเทียบกับกลุ่มคนทั่วไปแล้ว พบว่าคนกลุ่มนี้ใช้พื้นที่บริเวณถนนพาหุรัดเพื่อผ่านมากที่สุด ในขณะที่ในช่วงตลาดปิด กลุ่มคนที่มาซื้อของในตลาดพาหุรัดมีการจับจองพื้นที่บนถนนพาหุรัดฝั่งทิศตะวันออกเพื่อซื้อของ ขณะเดียวกันกลุ่มคนทั่วไปก็ได้จับจองพื้นที่ในบริเวณเดียวกันเพื่อผ่านและมีการกระจุกตัวสูงบริเวณจุดเปลี่ยนถ่ายการสัญจร

และพื้นที่ย่านตลาดปากคลองตลาดในช่วงตลาดเปิดพบการจับจองพื้นที่เพื่อซื้อของมากบริเวณถนนจักรเพชรที่เป็นถนนสายหลักที่มีร้านค้าตั้งอยู่ริมถนนและบริเวณซอยภายในพื้นที่ตลาดยอดพิมาน และกลุ่มคนทั่วไปก็ใช้พื้นที่บริเวณถนนจักรเพชรในการเดินผ่านและยืนรอรถโดยสารประจำทางบริเวณหน้าตลาดยอดพิมาน เมื่อถึงช่วงตลาดปิด กลุ่มคนที่มาซื้อของในตลาดปากคลองตลาดมีการจับจองพื้นที่น้อยลงและมักอยู่แค่บริเวณถนนจักรเพชรเช่นเดียวกับกลุ่มคนทั่วไปที่มายืนรอรถโดยสารประจำทาง (ภาพที่ 8)

ในขณะที่รูปแบบกิจกรรมในช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์มีผู้คนเข้ามาจับจองพื้นที่เพื่อซื้อของมากกว่าช่วงวันระหว่างสัปดาห์ แต่ยังมีรูปแบบการใช้พื้นที่ที่คล้ายกัน โดยพื้นที่ย่านตลาดบ้านหม้อนั้นคนทุกกลุ่มมักเข้ามาซื้อของบริเวณซอยทิพย์วาริและซอยระหว่างถนนอัษฎางค์กับถนน

พื้นที่เดินสัญจรและพูดคุยในพื้นที่ลดลงจากช่วงตลาดเปิด แต่ยังมีคนทั่วไปที่ไม่ใช่คนในพื้นที่เข้ามารับประทานอาหารบริเวณร้านอาหารตามสั่งริมคลองหลอด วัดราชพิทยอยู่ในส่วนของพื้นที่ย่านตลาดพาหุรัด เส้นถนน

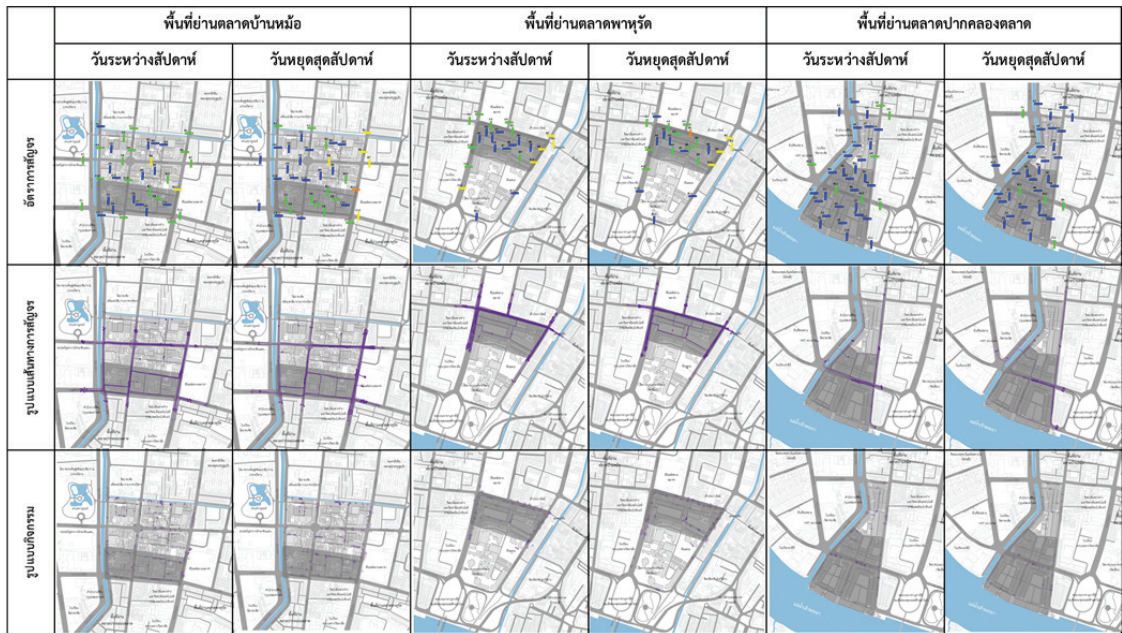
ที่มีคนเข้ามาจับจองพื้นที่ทั้ง 2 ช่วงเวลา ได้แก่ ถนนพหลุ่ยที่เป็นถนนสายหลักที่มีร้านค้าแผงลอยตั้งริมถนน โดยผู้คนมักใช้เส้นถนนนี้เพื่อผ่านและซื้อของตามทางบริเวณด้านหลังห้างอินเดียเอ็มโพเรียมที่มีการจับจองพื้นที่เพื่อนั่งรับประทานอาหาร และถนนตรีเพชรและถนนจักรเพชรที่ผู้คนนิยมเข้ามาจับจองพื้นที่ในการทำกิจกรรมอย่างการรอลโดยสารประจำทาง และพื้นที่ย่านตลาดปากคลองตลาดที่ในช่วงเวลาตลาดเปิดจะมีกลุ่มคนที่มาซื้อของเข้าไปซื้อของในพื้นที่ตลาด แต่เมื่อตลาดปิดคนทุกกลุ่มมักจับจองพื้นที่บริเวณถนนจักรเพชรเพื่อเปลี่ยนถ่ายการสัญจร (ภาพที่ 9)

อภิปรายผลการศึกษา

เพื่อวิเคราะห์ความเป็นศูนย์กลางที่มีชีวิตของพื้นที่ย่านตลาดการค้าจึงนำรูปแบบการใช้พื้นที่ของกลุ่มคนทั่วไปในช่วงตลาดปิดของพื้นที่ย่านตลาดทั้ง 3 แห่งมาเปรียบเทียบกับกันเพื่อหาพื้นที่ย่านตลาดที่มีการฝังตัวกับเมืองได้ดีตามกรอบแนวคิด พบว่า อัตราการสัญจรผ่านมักมีปริมาณมากบนด้านที่อยู่บนถนนสายหลัก แต่พื้นที่ตลาดในพื้นที่ย่านตลาดบ้านหม้อนั้นมีปริมาณคนทั่วไปที่สัญจรผ่านในระดับเดียวกับถนนสายหลัก โดยเฉพาะซอยทิพย์วารีที่เป็นซอยค้าขายหลักแต่ผู้คนก็มักเลือกสัญจรผ่านซอยดังกล่าวเพื่อผ่านไปยังจุดมุ่งหมายของตน ในขณะที่พื้นที่ย่านตลาดพหลุ่ยนั้นแม้ว่าจะมีอัตราการสัญจรผ่านสูงทั้งบริเวณเส้นถนนหลัก แต่ด้านในพื้นที่ตลาดมีอัตราการสัญจรและการเลือกเส้นทางในการสัญจรผ่านต่ำในวันระหว่างสัปดาห์ แต่ในวันหยุดสุดสัปดาห์บริเวณด้านหลังห้างอินเดียเอ็มโพเรียมมีปริมาณของคนทั่วไปสัญจรผ่านสูงขึ้น เนื่องจากบริเวณดังกล่าวมีการจับจองพื้นที่เพื่อนั่งรับประทานอาหารกัน และพื้นที่ย่านตลาดปากคลองตลาดที่สามารถเห็นได้อย่างชัดเจนว่าในช่วงตลาดปิดนั้นกลุ่มคนทั่วไปจะสัญจรแค่บริเวณถนนจักรเพชรที่เป็นถนนสายหลัก เนื่องจากบริเวณดังกล่าวมีจุดเปลี่ยนถ่ายการสัญจรของรถโดยสารประจำทางอยู่

และเมื่อเปรียบเทียบกับรูปแบบกิจกรรมของพื้นที่ย่านตลาดทั้ง 3 แห่ง พบว่า พื้นที่ย่านตลาดบ้านหม้อมีกิจกรรมเกิดขึ้นในช่วงตลาดปิดกระจายไปทั่วพื้นที่ย่าน โดยมีกลุ่มคนทั่วไปที่เข้ามาใช้พื้นที่เพื่อเดินผ่าน เข้ามานั่งรับประทานอาหารที่ร้านอาหารตามสั่ง และเพื่อหยุดยืนรอลโดยสารประจำทาง รวมถึงมีคนทั่วไปที่เป็นคนในชุมชนมานั่งคุยนั่งเล่นบริเวณหน้าบ้าน ต่างจากพื้นที่ย่านตลาดพหลุ่ยที่คนทั่วไปส่วนใหญ่จะเข้าพื้นที่มาเพื่อเดินผ่านและเปลี่ยนการสัญจร ที่น่าสนใจคือ พื้นที่ย่านตลาดพหลุ่ยนั้นก็มีกิจกรรมเกิดขึ้นแค่ช่วงตอนบนของพื้นที่ย่านเท่านั้น เนื่องจากพื้นที่ด้านล่างของย่านเป็นที่ตั้งของวัดราชบูรณราชวรวิหารและการไฟฟ้านครหลวงเขตวัดเลียบที่น้อยคนนักจะเข้าไปทำกิจกรรมในพื้นที่ดังกล่าว และพื้นที่ย่านตลาดปากคลองตลาดที่มีกิจกรรมเกิดขึ้นแค่ถนนสายหลัก โดยเฉพาะบริเวณถนนจักรเพชรที่เป็นที่มีจุดเปลี่ยนถ่ายการสัญจรรองรับการรอลโดยสารประจำทางของคนทั่วไป (ภาพที่ 10)

จากการวิเคราะห์รูปแบบการใช้พื้นที่ของพื้นที่ย่านตลาดการค้าทั้ง 3 แห่งของกลุ่มคนทั่วไปในช่วงตลาดปิด พบว่า พื้นที่ย่านตลาดบ้านหม้อนั้นเป็นพื้นที่ที่มีปริมาณการสัญจรและการเลือกเส้นทางเพื่อสัญจรผ่านของคนทั่วไปในบริเวณพื้นที่ตลาดในระดับที่คงที่เท่ากับในช่วงตลาดเปิด ซึ่งหมายถึงพื้นที่ย่านตลาดบ้านหม้อนั้นมีการฝังตัวกับเมืองคงที่ได้ดีทั้ง 2 ช่วงเวลา รวมถึงมีรูปแบบกิจกรรมในพื้นที่ย่านที่หลากหลาย ซึ่งตรงกับกรอบแนวคิดของความเป็นศูนย์กลางที่มีชีวิตที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ย่านตลาดการค้า คือ การที่เส้นทางภายในพื้นที่ย่านตลาดมีการใช้งานของกลุ่มคนทั่วไปด้วยหลากหลายวัตถุประสงค์ในช่วงตลาดปิด แสดงถึงการใช้งานในพื้นที่อย่างเต็มศักยภาพนอกเหนือไปจากกิจกรรมการค้าที่มักเกิดขึ้นในพื้นที่ย่านตลาดอื่น ๆ แค่ในช่วงตลาดเปิด จึงทำให้พื้นที่ย่านตลาดบ้านหม้อเป็นพื้นที่ที่มีความคึกคักและมีชีวิตชีวาจากกลุ่มคนที่หลากหลาย มาทำกิจกรรมต่าง ๆ ในพื้นที่ทั้งในช่วงตลาดเปิดและตลาดปิด และเป็นพื้นที่ที่มีความเป็นศูนย์กลางที่มีชีวิตที่สุดในแขวงวังบูรพาภิรมย์

ภาพที่ 10 รูปแบบการใช้พื้นที่ของกลุ่มคนทั่วไปในช่วงตลาดปิดในพื้นที่ย่านตลาดในแขวงวังบูรพาภิรมย์
ที่มา: ไอยวริญท์ วีระรักษ์ (2564)

สรุปและเสนอแนะการวิจัย

ความเป็นศูนย์กลางที่มีชีวิตของพื้นที่ย่านตลาดการค้าค้านั้น คือ พื้นที่ที่มีการฝังตัวกับเมืองได้ดี จากการมีรูปแบบการใช้พื้นที่ของกลุ่มคนทั่วไปอยู่ร่วมกับกลุ่มคนที่เข้ามาจับจ่ายซื้อของในตลาด โดยมาทำกิจกรรมต่าง ๆ นอกเหนือจากการซื้อของทั้งในช่วงตลาดเปิดและตลาดปิด เพราะพื้นที่ย่านตลาดการค้าที่มีความเป็นศูนย์กลางที่มีชีวิตนั้นไม่ควรเป็นพื้นที่ที่มีแค่การจับจ่ายซื้อของอย่างเดียวเท่านั้น แต่ควรทำหน้าที่อื่น ๆ ให้กับเมืองด้วย ซึ่งรูปแบบการใช้พื้นที่ดังกล่าวจะส่งผลให้พื้นที่ย่านตลาดการค้าค้านั้น ๆ มีความคึกคัก มีชีวิต และมีความยั่งยืนในพื้นที่ โดยไม่มีช่วงเวลาใดที่เงียบเหงา จากการการอภิปรายผลการศึกษาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า พื้นที่ย่านตลาดบ้านหม้อ เป็นพื้นที่ย่านที่มีความเป็นศูนย์กลางที่มีชีวิตสอดคล้องกับสิ่งที่ Hillier ได้นิยามเอาไว้มากที่สุด โดยพื้นที่ที่มีความเป็นศูนย์กลางที่มีชีวิตจะต้องเป็นพื้นที่ที่มีการไหลเวียนของการสัญจรอิสระในระดับที่คงที่อยู่ตลอดเวลาพร้อมด้วยการสัญจรแบบดึงดูดส่งผลให้เกิดผลกระทบที่ดีทำให้พื้นที่มีกิจกรรม

กระจุกตัวกันอย่างหนาแน่นในทุก ๆ ช่วงเวลา ซึ่งผลการศึกษานี้สามารถนำไปเป็นแนวทางในการพิจารณาความเป็นศูนย์กลางที่มีชีวิตกับพื้นที่ย่านตลาดการค้าอื่น ๆ ได้ และสามารถนำไปเป็นแนวทางเพื่อสนับสนุนในการวางแผนเมือง กำหนดการควบคุมการใช้ที่ดิน และมาตรการเกี่ยวกับโครงการสัญจรของพื้นที่ย่านตลาดการค้าพื้นที่อื่นสามารถนำผลลัพธ์ที่ได้ไปประยุกต์กับพื้นที่ย่านที่มีความเป็นศูนย์กลางอื่น ๆ โดยสามารถกำหนดเงื่อนไขต่าง ๆ ได้ต่อไป

อย่างไรก็ดีงานวิจัยนี้มีการเก็บข้อมูลในช่วงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2563 - เดือนมีนาคม พ.ศ. 2564 ซึ่งอยู่สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) โดยรัฐบาลมีประกาศมาตรการให้ประชาชนปฏิบัติงานที่บ้าน (work from home) เพื่อลดการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) จึงทำให้เกิดข้อจำกัดและส่งผลให้การสังเกตการณ์อัตราการสัญจรต่าง ๆ ในช่วงดังกล่าวคลาดเคลื่อนจากสถานการณ์ปกติ

บรรณานุกรม

- กิตติพร ใจบุญ. (2549). *ตลาดในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- เกียรติ จิระกุล, สุวัฒนา ชาติานิติ, ชมพูนท นาศิริรักษ์, จาตุรนต์ วัฒนผาสุก, ขวัญสรอง อติโพธิ และ เนตรนภิศ นาควัชร. (2525). *ตลาดในกรุงเทพมหานคร: การขยายตัวและพัฒนาการ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไชศรี ภักดิ์สุขเจริญ. (2554). *เอกสารคำสอนรายวิชา 2503690 Urban Morphology*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เพชร สูงเด่น. (2562). 'ตลาดชุมชน' เป็นกระแจากสะท้อนคุณภาพชีวิตและกระตุ้นรับผู้มาเยือน. สืบค้นเมื่อ 11 มีนาคม 2564, จาก <https://adaybulletin.com/life-citytales-public-markets/42305>
- พลยมล หางนา. (2557). *รูปแบบพื้นที่และการใช้พื้นที่ของย่านพาหุรัด กรุงเทพมหานคร*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2556). *สามชุก ตลาดมีชีวิต พิพิธภัณฑ์มีชีวิต มองผ่านสายตา รศ.ศรีศักร วัลลิโภดม*. สืบค้นเมื่อ 11 มีนาคม 2564, จาก <https://ref.codi.or.th/2015-08-03-14-52-29/8385-2013-06-16-13-47-50>
- Conzen, M. R. G. (1981). *The urban landscape: Historical development and management*. London: Academic Press.
- Hillier, B. (1996). *Space is the machine: A configurational theory of architecture*. London: Space Syntax.
- Hillier, B. (1999). Centrality as a process: Accounting for attraction inequalities in deformed grids. *Urban Design International*, 4(3-4), 107-127.
- Hillier, B., & Hanson, J. (1984). *The social logic of space*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hillier, B., Penn, A., Hanson, J., Grajewski, T., & Xu J. (1993). Natural movement: Or, configuration and attraction in urban pedestrian movement. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 20, 29-66.
- Husserl, E., & Gibson, W. R. B. (1962). *Ideas: General introduction to pure phenomenology*. New York: Collier Books.
- Jacobs, J. (1961). *The death and life of Great American cities*. New York: Vintage.